

In 1936 groeiden de politieke spanningen in Spanje naar een hoogtepunt. Ten gevolge van de politieke versnippering en de onmacht van politici om compromissen te sluiten slaagde men er niet in een stabiele regering te formeren die een eind kon maken aan het toenemend straatgeweld. De militairen besloten te rebelleren, het volk vroeg om wapens en de oorlog brak uit. Niemand rekende of hoopte op een langdurig conflict, maar het liep anders. De opstandelingen wonnen na drie jaar verbitterde strijd en er volgde zesendertig jaar van dictatuur.

Emilio Mola Vidal
1887-1937

Op de avond van 16 juli 1936 gaf de leider van de opstandelingen, generaal Emilio Mola, het startsein voor de militaire revolutie. De rebellen maakten zich meester van Marokko, terwijl op het schiereiland een brede strook vanaf het midden en noorden van het land in hun handen viel. In enkele steden die als enclaves in republikeins gebied lagen, zoals Oviedo in het noorden en Sevilla en Cádiz in het zuiden, slaagden de rebellen erin een overwinning te boeken, wat in het zuiden een belangrijk bruggenhoofd deed ontstaan. In de belangrijkste steden, zoals Barcelona en Madrid mislukte de opstand. Twee dagen later besloot de regering wapens uit te delen aan het volk en brak de

Burgeroorlog uit. Franco arriveerde op 19 juli in Marokko, waar hij met steun aan Italië en Duitsland de eerste luchtbrug uit de militaire geschiedenis realiseerde. De nationalistische troepen rukten snel op naar het noorden, veroverden Badajoz en naderden de hoofdstad. Tot ieders verbazing stootte Franco – inmiddels benoemd tot opperbevelhebber (*Generalísimo*) van de nationalisten – niet door, maar besloot eerst het Alcázar van Toledo te ontzetten, waarin de Militaire Academie was gevestigd. Dat kostte hem misschien een snelle verovering van de hoofdstad, maar Franco was niet een man die veel risico's wilde nemen.

In september benoemde president Manuel Azaña de socialist Francisco Largo Caballero tot premier van een linkse regering die een begin maakte met de reorganisatie van het leger naar Russisch model en op grote schaal wapens aankocht van de Sovjets waarvoor de Spaanse goudvoorraad werd ingezet. Deze wapens kwamen binnen tegelijk met de eerste Internationale Brigades. Nadat de aanval op Madrid was begonnen in oktober vluchtte de regering begin november naar Valencia, de stad overlatend in handen van een *Junta de Defensa*. Vlak daarop werd een bloedbad aangericht onder nationalistische gevangenen die beschouwd werden als de vijfde colonne van Franco. Madrid hield stand mede dankzij de inzet van talloze vrijwilligers. Ook een tweede poging van Franco om vanuit het zuidoosten de stad te veroveren mislukte. Zijn troepen werden in maart 1937 verslagen bij Guadalajara. Franco richtte vervolgens zijn blik naar het noorden en zette een aanval in op de zo belangrijke mijn- en industriegebieden. In deze strijd vochten de carlistische requetés aan de zijde van de nationalisten tegen hun Baskische geloofsgenoten. Beslissend was het overwicht dat de nationalisten hadden in de lucht, dankzij de inzet van het Duitse Condorlegioen. In april werd het stadje Guernica gebombardeerd, waarbij enkele honderden slachtoffers vielen en de weg naar het noorden leek open te liggen voor Franco.

Nadat de nationalistische opstandelingen in juli 1936 door het linkse verzet in Barcelona waren verslagen, heersten in feite de anarchisten onder aanvoering van Buenaventura Durruti over de stad. Bijna een jaar later besloot de regering de macht terug te nemen, wat leidde tot een onderlinge strijd binnen het linkse blok. Onder druk van de communisten trad Largo Caballero af en werd opgevolgd door Juan Negrín, een socialist die goed lag bij de communisten.

Om de aandacht van Franco af te leiden van het noorden ontketenden de republikeinen medio 1937 op advies van de steeds meer aan invloed winnende communisten twee offensieven, bij San Ildefonso en Huesca, die beide eindigden in een fiasco. In juli viel Bilbao, waarna de republikeinen aanvielen bij Brunete om een snelle aanval van de nationalisten op Madrid te voorkomen. Tegen het advies van zijn legerleiding ging Franco het gevecht aan. De noordelijke provincies waren strategisch immers van groter belang dan het dorpje Brunete, maar dit was een voor Franco kenmerkende manier van oorlog voeren. Elke meter grond die de vijand op hem veroverde, wilde hij terugwinnen en overal waar hij terrein bezette werd de bevolking gezuiverd van revolutionaire elementen. Na de republikeinen te hebben verslagen hervatte Franco zijn offensief in het noorden en in september viel Santander, waarmee hij de beschikking kreeg over belangrijke oorlogsindustrieën.

Nog twee keer vielen de republikeinen in 1937 aan en telkens verloren zij de strijd vooral door de overmacht van Franco's luchtmacht. De eerste nederlaag was aan het oostelijke Aragonese front bij Belchite in september en de tweede in de slag om Teruel rond de jaarwisseling die werd uitgevochten bij een vorst van -20° C. In maart 1938 braken de nationalisten door tot aan de Middellandse Zee kust en spleten zo de republikeinse zone om vervolgens op te rukken in de richting van Valencia (het Levantoffensief). Daar stuitten zij echter op een sterke republikeinse verdedigingslinie. In feite boekten de republikeinen met deze puur verdedigende operatie veel meer succes dan met de enige tot dan toe gewonnen offensieve daad: de slag bij Guadalajara in 1937, een overwinning ten koste van enorme verliezen. Het is opmerkelijk dat na de debacles van de aanvallen bij Brunete, Belchite en Teruel, de republikeinen nog steeds geen lering trokken uit deze gebeurtenissen en niet overstapten op een veel effectievere verdedigingsstrategie zoals die bij het Levantoffensief. In plaats daarvan werd weer gekozen voor de aanval: het Ebro-offensief in de zomer van 1938, waarbij het republikeinse leger vrijwel vernietigd werd. Rond de kerst van dat jaar veroverden de nationalistes Barcelona, waarop president Azaña de wijk nam naar Frankrijk en met hem een half miljoen vluchtelingen.

Begin 1939 kwam het opnieuw tot een gewapend conflict binnen het linkse kamp toen generaal Sigismundo Casado en de socialist Julián Besteiro de macht grepen en communistische aanhangers van premier Negrín en die van Casado slaags raakten in Madrid. Casado probeerde tot onderhandelingen te komen met Franco, maar deze reageerde met de eis tot onvoorwaardelijke overgave. Op 28 maart marcheerden Franco's troepen Madrid binnen, waarna de formele overgave volgde van de republikeinen. Het felicitatietelegram van het Vaticaan aan de Generalísimo getuigde van diepe dankbaarheid jegens de man die menig keer gezegd had dat de Burgeroorlog geen oorlog was, maar een kruistocht.